

Abdurrahman Münif’in Şarku’l-Mütevassıt İsimli Romanın Teknik İncelemesi

Technical Review of Abdurrahman Munif’s Novel East of The Mediterranean

Muhammet Berat CAN

Dr. Öğr. Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Niğde, Türkiye

ÖZET

Roman sanatı belgelere dayanmadığı için kişinin veya toplumun yaşadığı olayların anlatılabildiği bir edebi türdür. Toplumların yaşadığı travmalar, acı ve işgaller bu tür vasıtasıyla hikâye edilebilmektedir. XVII. Yüzyılda kullanılan roman türü gelişim göstererek günümüze değin kullanılagelmiştir. Ancak birinci dünya savaşı sonrasında Arap ülkelerinin yabancılar tarafından işgal edilmesi bu çalışmalarını kimi zaman sekteye uğratmış kimi zamanda diğer Arap ülkelerine ulaşmasına mâni olmuştur. Şarku’l-Mütevassıt romanını incelediğimiz Abdurrahman Münif XX. Yüzyıl Modern Arap Edebiyatının önemli temsilcilerinden birisidir. Demokrasi kavramının olmadığı toplumlarda otoriteye zıt fikirlerin nasıl cezalandırıldığını roman olarak kurgulamıştır. Bununla birlikte roman fikirleri sebebiyle mahkûm olanları, hapisaneleri ve otoriter rejimlerin bunlar üzerindeki etkilerini de konu edinmektedir. Kendisi edebiyatçı kimliğinin yanı sıra petrol mühendisi, akademisyen ve ekonomisttir. Birçok dergide yazılar kaleme almış ve OPEC bünyesinde danışman olarak da görev yapmıştır. Münif Suudi Arabistan vatandaşlığından çıkartıldıktan sonra kendisini yazmaya adanmıştır. Doğuyu ve batıyı tanıyan yazar içinde yaşadığı toplumun güncel sorunlarını Avrupa ile mukayese ederek çözümler aramaktadır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belağatı, Hapis Edebiyatı, Şarku’l-Mütevassıt, Abdurrahman Münif, Roman.

ABSTRACT

Since the art of the novel is not based on documents, it is a literary genre in which the events of the person or society can be told. Traumas, pain, and occupations experienced by societies can be told through this genre. XVII. the type of novel used in the 20th century has developed and has been used until today. However, the occupation of Arab countries by foreigners after the First World War sometimes interrupted these efforts and sometimes prevented them from reaching other Arab countries. Abdurrahman Münif XX. He is one of the important representatives of 19th Century Modern Arabic Literature. He fictionalized how the ideas contrary to authority are punished in societies where the concept of democracy does not exist. However, the novel also deals with the convicts, prisons, and the effects of authoritarian regimes on them because of their ideas. He is a petroleum engineer and economist as well as a literary man. He has written articles for many journals and worked as a consultant for OPEC. After Munif was stripped of his Saudi Arabian citizenship, he devoted himself to writing. The author, who knows the east and the west, seeks solutions by comparing the current problems of the society he lives in with Europe.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Prison Literature, Sharku’l-Mutevassıt, Abdurrahman Munif, Novel.

1. GİRİŞ

Edebi türde yazı yazmak bir olayı, hayalleri, duygu ve düşünceleri dilin inceliklerini kullanarak ifade edebilmekle olur. Edebiyatla duygu ve düşünceler daha fazla kişiye ulaştırılabilirken aynı zamanda yazı marifetiyle de ölümsüzleştirilebilmektedir¹. Günümüze kadar geçen süre zarfında bunun sayısız örnekleri bulunmaktadır.

Abdurrahman Münif’e göre Ortadoğu toplumlarında XX. Yüzyılın en önemli sorunlarından birisi de otoriter rejimlerin muhaliflerini sindirmek için uyguladığı acımasız yöntemlerdir. Ortadoğu zindanlarında fikirleri sebebiyle bulunan siyasi suçluların varlığı onu rahatsız etmektedir. Çünkü kendi toplumunun da batı toplumları gibi demokrasiyle yönetilmesini insanların hak ve özgürlüklerini yaşayabilmesini arzulamaktadır. Demokrasi kavramı onun için sadece siyasi bir kelimeyi temsil etmez. Bununla birlikte onun romanında düşünsel, eğitsel ve kültürel bir misyonda icra eder.

Çoklu anlatım özelliğine sahip olan eserde romanın baş kahramanı Recep İsmail siyasi gösterilerde bulunduğu gerekçesiyle hapisaneye atılmıştır. Orada bazı isimler hakkında itirafta bulunması istenmiştir. İşkencelere Recep İsmail’in gösterdiği direnişi, orada edindiği arkadaşlıkları konu edinir. Roman hapisaneden çıktıktan sonra kardeşiyle aralarında geçen konuşmaları ve hatıralarını Recep İsmail’in ve Enise’nin dilinden aktarmaktadır.

Çalışmanın metodolojisi belirlenirken, Roman Çözümleme Yöntemi² ve Roman İncelemesi³ isimli eserlerden istifade edilmiştir. Çalışmamızın başında Hapis Edebiyatı ve Abdurrahmân Münif’in hayatı hakkında bilgi verilecek, ardından “Şarku’l-Mütevassıt” romanı, teknik olarak ele alınacaktır. Böylece incelenen romanın sanatsal değeri ve Hapis Edebiyatının Arap edebiyatı içerisindeki konumu belirlenmeye çalışılacaktır. Ayrıca roman sanatının, toplumun durumunu aktarmadaki rolüne dikkat çekilmeye çalışılacaktır.

¹ Balcı, Musa, *Taşa Kazınmış Sözler*, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul, 2016, s. 21.

² Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, Öncü Basımevi, Ankara 2003

³ Fatih Tepebaşılı, *Roman İncelemesi*, Çizgi Kitabevi, İstanbul, 2019

Şarku'-mütevassıt romanı altı bölümden ve 176 sayfadan oluşmaktadır.

2. HAPİS EDEBİYATI

Hapis edebiyatı baskı, zulüm ve gasp edilen hürriyetlerin konu alındığı; hapishane, mahkûm ve işkenceleri tasvir eden edebi bir türdür. Bununla birlikte var oluşun bir göstergesidir. Bu edebi türde Hapishane Edebiyatı kavramıyla cezaevi ortamının konu edilmesini değil zindan duvarlarının arkasında kaleme alınmış eserleri anlamak yerinde olacaktır.

Bu tür edebi eserlerde genelde hâkim olan hava korkular, ümitsizlikler, tükenmişlikler, katlanılan acılar ve her şeye rağmen direniş ruhu olmuştur. Tabiatı gereği gerçek bir havayı aktaran bu tür çoğunlukla otobiyografi ve hatıra türü romanlardan oluşmaktadır.

Çeşitli sebeplerle demir parmaklıklar ardına mahkûm edilen edebiyatçılar, yazarlar, şairler yaşama tutunmuşluğun bir göstergesi olarak öfke, mukavemet ve zulme razı olmayışı yazılara dökerek ifade etmeleri sebebiyle bu edebi tür ortaya çıkmıştır. Yazarlar hapishanenin kendilerinden çaldığı ömür yıllarını, sevdiklerini, anne babalarını, yalnızlığa terk edilmişliğin, unutulmuşluğun, kırılmanın, örselenmenin, hayal kırıklıklarının yaşandığı belki birkaç metrelik hücrelerde yazarak hürriyete dair umutlarını canlı tutmuşlardır.

Cezaevlerinin bu özellikleri sebebiyle yazılan eserler daha duygusal, gerçekçi ve açık bir dille kaleme alınmıştır.

Hapis Edebiyatı hakkında verilen kısa bilgiden sonra yazarın “Şarkü'l-Mütevassıt” romanını teknik ve tematik olarak incelemeye önce yazarı tanımak faydalı olacaktır.

3. ABDURRAHMAN MÜNİF'İN HAYATI

Abdurrahman Münif 1933 yılında Suudi Arabistanlı bir babadan ve Iraklı bir anneden Amman'da dünyaya gelmiştir⁴. İlk çocukluk yıllarını ailesinin taşınması sebebiyle Şam, Amman ve Suudi Arabistan'ın bazı şehirlerinde geçirmiştir. Ürdün'ün başkenti Amman'da lise eğitimini tamamladıktan sonra Bağdat'ta 1952 yılında Hukuk fakültesine kayıt yaptırmıştır. Baas partisiyle ilk tanışıklığı da bu tarihlere denk gelmektedir⁵. Iraktayken güzel sanatlarla ilgilenmeye başlamıştır. Bazı eserler vererek sanat sergilerine de katılmıştır⁶. 1955 yılında Bağdat Paketi⁷ imzalandıktan sonra katıldığı gösteriler sebebiyle çok sayıda Arap öğrenciyle birlikte Mısır'a sürgün edilmiştir.

Eğitimine Kahire üniversitesinde devam etmek zorunda kalmıştır⁸. 1958 yılında Baas partisinin bursuyla Yugoslavya'ya gitti. Ve lisansüstü eğitimini petrol üzerine tamamlamıştır⁹. Savunduğu görüşleri sebebiyle 1963 yılında Suudi Arabistan vatandaşlığından çıkartılmış ve vefatına kadar da ülkesine dönmemiştir¹⁰. Bütün bu olaylar onun siyasete bakış açısını değiştirmiştir. Kendi ifadesiyle siyaseti “Başkasının tarlasını ekip biçmek” olarak tanımlar ve kendi alanı olan edebiyatla mücadelesine devam etme kararı alır¹¹. Londra'dayken kaleme aldığı ilk romanı olan ‘Müdünü'l-Milh’ in birinci cildini tamamlamıştır. Hayatının bundan sonraki kısmını edebiyata adayan yazar 24 Ocak 2004 tarihinde Şam'da vefat etmiştir¹².

4. ROMANIN TEKNİK İNCELEMESİ

“Şarku'l-Mütevassıt” romanını incelerken öncelikle romanı oluşturan olay örgüleri birbirinden ayrılması gerekmektedir. Bu sayede hem roman daha anlaşılır bir hale gelecektir hem de olay örgüleri arasındaki bağ ortaya çıkacaktır.

4.1. Romanın Başlığı

Başlık tüm eserlerin anahtarı konumundadır. Bu sebeple romana verilecek ad tüm kurgu göz önünde bulundurularak seçilmiş olmalıdır. Bununla birlikte seçilen başlığın simgesel bir değeri ve farklı işlevlerinin bulunması da gerekmektedir¹³.

Yazara göre XX. Yüzyılda Ortadoğu'nun büyük sorunlarından birisi de ülkelerin yönetiminde bulunun diktatör rejimlerdir. Yönetimde bulunan insanlar halktan kendilerine muhalif olan kesimleri en sert şekillerde cezalandırarak sindirmektedir. Bu sebeple gerek adi bir suçtan gerekse muhalif görüşlü olduğu için hapse düşen bir siyasi tutuklunun fikirleri alenen duyurabilmesi pek de mümkün olmamıştır. Yazarlar eserlerini kimi zaman hapisten

⁴ Faysal Derrâc, Abdurrahmân Münif ve Rivâyetü'l-İltizâm, Merkezu'd-Dirâsâti'l-Vahdeti'l-Arabiyye, Beyrut, 2012, s. 9.

⁵ İlknur Emekli, “Abdurrahmân Münif ve Risâle Min Verâi'l-Hudûd Adlı Kısa Öyküsü”, Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, sayı: 35, Erzurum, 2015, s. 304.

⁶ Abdurrahmân Münif, *el-Kirâa ve'n-Nisyân el-Hurûc Min Muduni'l-Milh*, Tuwa Media Publishing, Londra, 2015, s. 63-64.

⁷ İngiltere, Türkiye, Pakistan ve İran arasında imzalanmıştır.

⁸ Nabih Kassem, *el-Fennu'l-Rivâiyi İnde Abdurrahman Münif, el-Mekân, ez-Zamân, el-Şahsiyye*, Tel Aviv Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü (Yayınlanmış Doktora Tezi), Mart, 2002, s. 6

⁹ Nabih Kassem, *el-Fennu'l-rivâiyi inde Abdurrahmân Münif, el-mekân, ez-zaman, el-şahsiyye*, s.157

¹⁰ Judith Gabriel, “Bidding Farewell to Munif, Novelist Bears Witness to Repression, Corruption, Reverence for CommonFolk”, *Al-jadid*, Vol, 9, 45 Fall, 2003, s.4.

¹¹ Münif, *el-Kirâa ve'n-Nisyân el-Hurûc Min Muduni'l-Milh*, s.25.

¹² Gabriel, a.g.e., s.4

¹³ Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 230; Tepebaşılı, *Roman İncelemesi*, s. 47-50.

çıktıktan sonra başka bir ülkede bastırılmış kimi zamanda müstear isimlerle elektronik ortamda paylaşmak zorunda kalmıştır.

İncelenen bu romanda yazar Ortadoğu hapishanelerinde yaşandığına inandığı olaylara bir ışık tutmak istediği için romanına bir mekân belirlememiş aksine kendisine daha geniş bir coğrafyayı kapsayan Ortadoğu'yu seçerek ve "Şarku'l-Mütevassıt" ismini vermiştir. Yazar seçtiği bu başlıkla simgesel olarak tüm Ortadoğu'da yaşanan diktatör rejimlerin yaptığı olayları da çağrıştırdığı için başarılı olmuştur.

Ortadoğu ismi yaygın kullanımda "eş'Şarku'l-Evsat" olarak sıfat tamlaması olarak kullanılırken yazar "Şarku'l-Mütevassıt" şeklinde izafet olarak kullanmıştır.

4.2. Olay Örgüsü

Hikâye, roman gibi anlatmaya dayalı edebî eserlerde temel unsur olaydır¹⁴. Belli bir zaman sıralamasına göre anlatılmasına hikâye etme, neden-sonuç ilişkisine göre anlatılması olay örgüsü olarak adlandırılır¹⁵. Olay örgüsü roman ve hikâye türlerinde olayların düzenleniş biçimi ve yapısıdır denilebilir. Örneğin "Romanda olayların neden-sonuç ilişkileri içinde anlatılmasına Edward Morgan Forster şu örneği verir: Mesela "Kral öldü ardından kraliçe öldü." ifadesi öykünün sınırları içine girerken, "Kral öldü, üzüntüsünden kraliçe öldü." ifadesi olay örgüsü olarak değerlendirilir." Olaylar aktarılırken yaşandığı şekliyle değil gerçeğe uygun halleriyle ifade edilir¹⁶.

Roman çoklu anlatıcı özelliğini kullanmaktadır. Olaylar aktarılırken geriye dönüş, ileriye gidiş¹⁷ ve sebep-sonuç ilişkileri birlikte kullanılarak olaylar birbirleriyle bağlantılı hale getirilmiştir. Romanın baş kahramanı Recep İsmail yaşadığı ülkeyi yöneten siyasi rejime muhaliftir. Hapishaneye atılır. Hapishanede hayatını baştan sona gözden geçirme fırsatı bulur. Ancak Recep İsmail'in hapse neden girdiği veya neden çıktığıyla alakalı bir bilgi bulunmaz. Roman boyunca yalın bir dil kullanan yazar nesneliliği artırmak için zaman, mekân ve şahıs isimlerini zikretmektedir. Bölümlendirme tekniği uygulanan romanda bölümler birbirinden sayılarla ayrılmıştır.

4.2.1. Mukaddime

Yazar bu bölümde insan hakları beyannamesinin insanın temel hak ve özgürlükleriyle ilgili 1, 2, 3, 5, 10, 12, 14. maddeleri yazarak başlamıştır.

4.2.2. 1.Bölüm (7-35 sayfalar arası)

Yazar hikâyeyi birinci bölümde Recep İsmail'in dilinden aktarır. Recep İsmail hapiste bulunduğu beş yıllık süre zarfında geçmiş hayatını bir film şeridi gibi tekrardan inceleme fırsatı bulur. Geçmişte yaşadığı bazı olayları sanki ilk kez yaşıyormuşçasına hisseder. Hapishane ortamında arkadaşlar edinir. Bunlardan kimileri zayıf karakterli ilk ora düştüğünde arkadaşlarına ihanet içerisinde bulunabilen insanlarken kimileri de gerçekten güçlü ve türlü baskı ve işkencelere dayanabilen kimselerdir. Annesini, kardeşini ve annesinin vefatından sonra kendisini terk eden sevgilisi Hüda'yı hatırlar¹⁸.

Sevgilisi Hüda'yı hatırlar. Hapishanedeyken yakalandığı romatizma rahatsızlığından bahseder¹⁹. İşkenceler karşısında sessiz kalarak yaşadığı zorluklara dile getirir. Bir seferinde yaşadıklarını şöyle anlatır;

"İşkenceci vücudumda sigara söndürmüştü. Öyle ki kendimi çıplak zannettim. Birisini koltuk altımda birisini çenemde söndürmüştü."²⁰

4.2.3. 2.Bölüm (36-77 sayfalar arası)

Bu bölümde Recep İsmail'in kız kardeşi Enise konuşturulur. Enise kardeşine hapisten kurtulduktan sonra bilmek istediği her şeyi anlatır. Kendisi hapishanedeyken annesinin onun için neler yaptığını anlatır²¹. Üzüldüğünü, gösterilere katıldığını, onun hangi durumda olduğunu araştırmasını, onu hapiste ziyaretini ve hapisteyken düştükleri zor durumları anlatır. Recep'in hapishaneye girmeden önceki sevgilisinin durumundan da bahseder. Enise adeta kardeşiyle gururlanarak hapishaneye girmeden önceki halini ve hapishaneden çıktıktan sonraki halini mukayese eder. Hapishanedeki diğer arkadaşlarıyla karşılaştırır ve kardeşinin dayanıklı olduğunu anlatır²².

Enise kardeşinin tek yardımcısı olmuştur. Recep hapishaneden çıktıktan sonra hapishaneden daha beter bir dünyaya geldiğini söyler çünkü annesi vefat etmiştir.

¹⁴ Şerif Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1991, s. 47.

¹⁵ Edward Morgan Forster, *Roman Sanatı*, çev. Ünal Aytür, Adam Yayınları, İstanbul, 2001, s. 128-130; Tepebaşılı, *Roman İncelemesi*, s. 60-62; Ronald B. Tobias, *Roman Yazma Sanatı*, çev. Mehmet Harmancı: Say Yayınları, İstanbul, 1996, s. 20.

¹⁶ Amine Yüsof, *Tekniyyâtü's-Serd fi'n-Nazariyye ve't-Tatbîk*, El-Müessesese el-Arabiyye li'd-Dîrâse ve'n-Neşr, Beyrut, 2015, s. 37; Yumnâ el-İd, *Tekniyyâtü's-Serdî'r-Rivâî fi Davi'l-Menheci'l-Bünyevî*, Dârü'l-Fârâbî, Beyrut, 2010, s. 107; Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, s. 15.

¹⁷ Teknikler hakkında bakınız: Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, s. 236-238.

¹⁸ Abdurrahman Münif, *Şarku'l-Mütevassıt*, Mektebetü'l-Âlemiyye, Bağdat, s. 23.

¹⁹ Münif, *Şarku'l-Mütevassıt*, s. 7-35.

²⁰ Münif, *Şarku'l-Mütevassıt*, s. 9.

²¹ Münif, *Şarku'l-Mütevassıt*, s. 46.

²² Münif, *Şarku'l-Mütevassıt*, s. 36-77.

4.2.4. 3.Bölüm (78-106 sayfalar arası)

Romanın bu bölümünde olayı anlatan Recep İsmail'in kendisidir. Tedavi için Fas'a giderken bindiği gemiye seslenerek bir an önce Ortadoğu'dan ayrılmasını ister. Çünkü hapis hane hatıraları ve sevdiklerinin acısı ona çok ıstırap vermiştir. Aynı gemide şen şakrak insanlarda vardır. Ancak Recep İsmail yaşadığı elem ve ıstırap dolu günler sebebiyle hapis hane günlerini hatırlar ve onlar gibi olamaz. Hapis hane de çözülmemek için verdiği mücadeleyi hatırlar ve bu onun neşesini kaçıtır. Yine Hapis hane arkadaşlarından Hadi, Nadi ve Hasan'ı hatırlar onların çözülmemek için işkencelere nasıl dayandıklarını en sonunda zayıf düşen Nadi'nin çözülmesini düşünür. Hadi için bir roman yazmayı planlar.

Ortadoğu'ya olan öfkesi şöyle dile getirir:

“Ah! Keşke Ortadoğu'nun kıyıları timsahlarla dolsaydı. İnsanların ölümüne sebep olan elektrik hiç icat olamamış ve buralara gelmemiş olsaydı²³.” der.

4.2.5. 4.Bölüm (107-139 sayfalar arası)

Bu bölümü yazar Enise'nin ağzından aktarmaktadır. Recep İsmail gemiyle ayrıldıktan üç ay sonra ilk mektup Enise'nin eşi Hamid'in adresine ulaşır. Enise kardeşi hapisteyken 2 veya üç mektup almıştır daha sonra yazmayı bırakmıştır. Mektubu eline alan Enise heyecanlanır. Üstünde Yunanistan'dan gönderildiği yazmaktadır. Enise kardeşinin çok uzakta olduğu bir kez daha hisseder ve ağlar. Recep İsmail kefil olan kocasının o ayrıldıktan sonra neler yaşadığından bahseder. Yine bu bölümde Recep İsmail'in sevgilisi üzerinden Arap toplumunda kadının durumuyla ilgili mesajlar da verir. Hüda ile Recep İsmail'in arasındaki ilişkiyi detaylıca aktarır. Hüda ile Recep İsmail'in mektuplarını detaylı bir şekilde aktarır.

Recep İsmail'in başarılı, çok okuyan ve araştıran bir kişi olduğunu anlatır. Ayrıca bu bölümde Recep İsmail'in yurt dışında kaldığı dönem anlatılmaktadır. Onu tutuklatan yönetimin başvurduğu yöntemleri Enise'nin eşi teker teker anlatmaktadır²⁴.

4.2.6. 5.Bölüm (140-170 sayfalar arası)

Recep İsmail'in kendi ağzından Avrupa'dayken yaşadığı olayları bu bölümde aktarılır. Hem doğuyu hem de batıyı tanıyan Recep İsmail ikisi arasında karşılaştırma yapar. Paris'teyken karşılaştığı Dr. Faley'le konuşmalarını aktarır²⁵. Batıya gelen Arap gençlerin içine düştükleri acınası hali görünce direniş yapmaya devam edeceğini konuşmalarında belirtir. Üçüncü bölümde yazmayı planladığı²⁶ Hadi'nin romanından direnişini terk etmesi ve çözülmesi sebebiyle layık olmadığını düşünür ve yazmaktan vazgeçer²⁷.

İçinde bulunduğu psikolojik durumu ve ruh hali sebebiyle kendisine karşı acımasızca davranır. Recep İsmail'in bu bölümde doğu batı ikileminde kaldığını açıkça belli olmaktadır²⁸.

4.2.7. 6.Bölüm (171-176 sayfalar arası)

Bu bölüm Enise'nin ağzından aktarılmaktadır. Onun ölümünden bahseder.

“Recep İsmail sağ olsaydı size istifade etmeniz ve okumanız için yeni bir hikâye daha yazacaktı Ancak Recep çoktan öldü. Arkasından sadece sınırların ötesinde yazıp yanında getirdiği ve yayınlama fırsatı bulduğu evrakları kaldı. Eğer yaşamış olsaydı bu yaptığımı çok kızardı ancak gel gör ki şimdi toprağın altında. Bana yakmamı vasiyet etmiş olsa bile ben bazı yazılarının etkili olacağına inanıyorum. Bunu hala hatırlıyor ve beni gözetliyor gibi hissediyorum²⁹.”

Kocasının nasıl tutuklandığını ve sonrasında başına gelenleri anlatır. Kendisini sürekli kardeşinin ölümünden sorumlu tutar. Ömrünün geri kalan kısmında kardeşinin yolundan gitmeye karar verir³⁰.

4.3. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Bakış açısı roman yazmanın temel taşı konumundadır³¹. Çünkü olayların sıralaması ve eserin dili bakış açısına göre şekil almaktadır³². Hikâye edilen tüm metinlerde anlatılacak bir olay, onu aktaran bir anlatıcı ve bakış açısı vardır³³.

²³ Münif, *Şarku'l-Mütevassıt*, s. 100.

²⁴ Münif, *Şarku'l-Mütevassıt*, s. 107-139.

²⁵ Münif, *Şarku'l-Mütevassıt*, s. 156.

²⁶ Münif, *Şarku'l-Mütevassıt*, s. 143.

²⁷ Münif, *Şarku'l-Mütevassıt*, s. 163.

²⁸ Münif, *Şarku'l-Mütevassıt*, s. 140-170.

²⁹ Münif, *Şarku'l-Mütevassıt*, s. 171.

³⁰ Ülkü Tuğrul, *Abdurrahman Münif Şarku'l-Mütevassıt İsimli Romanın İncelenmesi*, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Diyarbakır 2006, s. 59.

³¹ Yılmaz, *Roman ve Toplum*, s. 60; Tepebaşı, *Roman İncelemesi*, 197

³² Forster, *Roman Sanatı*, s.119; Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, s. 81.

³³ Meral Demiryürek, “Kurgusal Metinlerde İkinci Anlatıcı ve Bakış Açısı”, FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Dergisi, 2, (2013), s. 120.

Romanda genelde gözlemci anlatıcı, özne anlatıcı ve çoğul anlatıcı olmak üzere üç tür anlatıcı bulunur³⁴. Hikâyeyi kimin anlattığı, anlatan kişinin anlatılan olayın içinden birisi mi yoksa dışarıdan birisi mi olduğu, ortama nasıl baktığı, olaylar karşısında nasıl bir tavır sergilediği bize bakış açısı hakkında bilgi vermektedir³⁵. Yazarın fikir ve duygu dünyasını yansıttığı gibi hikâye edilen konuya nasıl yaklaşıldığını da ifade eden önemli bir değerlendirme ölçütüdür³⁶.

Recep İsmail'in yaşadığı olayları anlatırken sanki yeni gerçekleşmiş gibi sıcaklığı aktararak özdeş özne türü anlatıcı şeklini kullanmıştır. Yaşanan olayları daha sonradan anlatırken ayrılmış özne tür anlatıcıyı kullanmıştır. Şarku'l-Mütevassıt romanında genel itibarıyla özne türü anlatıcı yaygın olarak kullanılsa da başkalarının yaşadığı olayların anlatıldığı ve hatta diyalogların geçtiği kısımlarda mevcuttur. Bu manada Abdurrahman Münif bu romanında farklı anlatıcı türlerini ustaca kullanmıştır.

İlk bakışta romanın bütün bölümlerinde Recep İsmail'in okuyucuya eşlik etmesi sebebiyle onun bir otobiyografisi gibi görünse de yazar bunu toplumsal konulu bir roman olarak kurgulamıştır. Recep İsmail'in farklı hapisanelerde geçirdiği beş yıllık hayatını konu edinen roman aslında Ortadoğu hapisanelerinde yaşanan olaylara dikkat çekmektedir. Bu tür anlatılarda kahraman-anlatıcı her zaman ön plandadır³⁷. Romanın tamamında Recep İsmail'le alakalı kısımları aktarırken otobiyografik beni kullanan yazar, Emise'nin ve annesinin hakkında bilgi verirken biyografik beni kullanmıştır³⁸.

Şarku'l-Mütevassıt isimli romanda aktarıcılar yazardan tamamen bağımsız olarak kurgulanmıştır. Yazar aktarıcı olarak Recep İsmail, Enise ve Onun eşini seçmiştir. Olayları bu karakterlerin bakış açısı ile aktarmaktadır. Birinci tekil şahıs kipinde kurulan cümleler okuyucunun karakterlerle bütünleşmesini ve daha kalıcı olmasını sağlamaktadır. Romanın tamamında birçok karakter olmasına rağmen kitap bittiğinde okuyucunun zihninde Recep İsmail ve kardeşi Enise kalıyor. Böylece hikâye ile okuyucu arasında kuvvetli bir bağ kurulmuş oluyor.

4.4. Şahıs Kadrosu

Romanda olay kurgusunun önemli parçasından birisi de karakterlerdir. Roman boyunca anlatılan olaylar bu karakterlerin etrafında dönüp dolaşmaktadır³⁹. Abdurrahman Münif bu karakterlerin dilinden içinde yaşadıkları toplumun belli kesimlerin görüşlerini dile getirir. Ana karakterlerden olan Recep İsmail ve Enise dışında kalanlar daha çok dekoratif karakter⁴⁰ görünümündedir. Okuyucu kitabı bitirdiğinde zihinde kalmaları zordur.

Recep İsmail'in anlatımında hapisane arkadaşları, teşkilattan arkadaşları, annesi, Enise, Enise'nin kocası Hamit, Hüda, Doktor Falley, Abdülgafur, oğlu Adil, kızı Leyla, Abisi Esad vd. Bütün bu karakterler yardımcı karakter niteliğinde olduğundan okuyucu tarafında çok fazla hatırlanmazlar. Akılda kalanlar Recep İsmail, Enise, annesi ve sevgilisi Hüda'dır.

Bu karakterleri iki kısma ayırabiliriz. Recep İsmail, Enise, Hüda'yı roman boyunca gelişen karakterler olarak sayabiliriz. Abisi Esad, Enise'nin kocası ve mahkumlar değişmeyen karakterler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Recep İsmail: Romanın ana karakteridir. Olaylar karşısında merkez bir konuma sahiptir. Bütün kurgu Recep İsmail etrafında döner. Diğer bütün karakterler yardımcı kategorisindedir. Romanın ilk kısımlarında hapisanede yaşadığı zorluklar karşısında güçlü bir karakter sergiler. Ceza evinde yaşadıkları hakkında bir kitap kaleme almak ister. Ancak daha sonraları baskı ve işkencelere tahammül edemez ve düşer. Ülkesinden ayrılır ancak yurt dışındayken Arap gençlerin düştüğü kötü durumlar karşısında etkilenir. Ülkesine geri döner ve mücadelesine devam etmeye karar verir.

Enise: Recep İsmail'in kız kardeşidir. Romanın üç bölümünü onun ağzından dinleriz. Roman boyunca kardeşinin destekçisi olmuştur. Annelerinin vefatının ardından abisinin daha fazla mücadele edebilmesi için elinden geleni yapmıştır. Benzer şeyler kocası Hamit içinde söylenebilir. Eşini desteklediği için Hamit'te hapisane düşmüştür. Kardeşinin ölümüyle kendisini onun davasına verir. Recep İsmail'in yazmak istediği fakat imkân bulamadığı kitabı O tamamlamıştır.

Annesi: Recep İsmail'in ilk başlardan itibaren siyasetten uzak durmasını istemiştir. Hapishaneye düştükten sonra onun kurtulması için türlü yollar denemiştir. Ona destek olmuş sabretmesi söylemiştir. Annesi Recep İsmail'in kurtulması için çeşitli yürüyüşlere katılmış dayaklar yemiştir. Enise çok anlatmasa da annesinin ölümüne bu yediği

³⁴ Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, s. 100-110

³⁵ Philip Stevick, *Roman Teorisi*, (çev. Sevim Kantarcıoğlu), Gazi Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu Matbaası, Ankara, 1988, s. 102.

³⁶ Stevick, *Roman Teorisi*, s. 81.

³⁷ Şerif Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1991, s. 101.

³⁸ Hasan Harmancı, "Abdurrahman Münif'in el-Escâr ve İğtiyâlu Merzûk Adlı Romanının Teknik Yönden İncelenmesi", Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi 30 (2013), s. 92; Ali Eminoglu, "Muhammed Hasan Alvân'ın 'Mevtun Sağırun' (Küçük Bir Ölüm) Adlı Romanının Teknik ve Tematik İncelemesi", Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 46/46 (2018), s. 149-150.

³⁹ Roland Bourneur - Réal Quillet, *Roman Dünyası ve İncelemesi*, çev. Hüseyin Gümüş, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989, s. 141; Hasen Behrâvi, *Bunyetu'ş-şekli'r-rivâi, el-Fezâ'ez-Zemene'ş-Şahsiyye, el-Merkezu's-Sekâfiyyu'l-Arabî*, Beyrut, 1990, s. 223; Aktaş, *Roman Sanatı*, s. 48.

⁴⁰ Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, s. 158.

dayaklar sebep olmuştur. Bununla birlikte bir kadın olması ve annelik şefkatinin ağır basması sebebiyle Recep İsmail'i hapishanede gördüğü zaman feryat figan edip ağlamıştır.⁴¹

Hüda: Recep İsmail'in hapse düşmeden önceki sevgilisidir. Hapisteyken mektuplaşırlar. Ancak sosyal baskılara daha fazla dayanamayan Hüda başka biriyle evlenir ve Recep İsmail'i terk eder. Aslında yazar bu karakterle Ortadoğu'da etkili olan mutaassıp aile yapısını ve kadının toplum içindeki konumu ele almaktadır.

Abisi Esat: Roman boyunca durağan bir karakterdir. Ailesinin başına gelenleri önemsemeyen sıradan bir karakterdir. Kardeşi bu yolu kendisi belirlemiştir. Ve başına gelenleri çekmelidir diye düşünür.

Mahkumlar: Kendilerine has özellikleri bulunmayan, tutucu ve dogmaları olan bu grup daha çok ait oldukları grupla ifade edilmişlerdir. Bu sınıfta zikredilen karakterler figüran karakterlerdir. Yazar bu grubu işlemekle oradaki şahsiyetleri değil de daha çok o ortamda bulunan kitleleri ifade etmek istemiştir.

Mahkumların içerisinde de farklı tipler mevcuttur. Örneğin; Hadi yapılan tüm baskılara rağmen sıkı durur ve çözülmez. Recep İsmail ilk başlarda dik duruş sergilerken daha sonraları pes etmiştir. Bir de İhaneti ilk andan itibaren bilinen Sadettin gibileri vardır.

4.5. Zaman

Geleneksel anlatı türlerine kıyasla romanda zaman mefhumu daha fazla önem arz etmektedir⁴². Diğer anlatı türlerinde olaylar rastgele gelişebilirken romanda olaylar sıralaması gereklidir. Bu sebeple zaman kurgusu olmaksızın roman yazılamaz denilebilir⁴³.

1972 yılında yazımı tamamlanan roman ilk kez 1975 yılında basılmıştır. Romanın ne zaman yazılmaya başlandığına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Bundan dolayı romanın nesnel zamanını⁴⁴ tespit etmek neredeyse imkansızdır. Ancak romandaki olaylardan anlaşıldığına göre Recep İsmail ve Dr. Falley görüşmesinde Nazi direnişine destekten bahsedilmektedir. Buda zaman olarak ikinci dünya savaşından sonrasına 20.yy. içerisinde 1950'li-1960'lı yıllara tekabül etmektedir.

Şarku'l-Mütevassıt romanında olaylar belli bir sıraya göre akmaz. Recep İsmail'in yurt dışında geçirdiği üç aylık bir zaman ve kardeşinin dönüşüne iki aylık bir zaman kala tutuklanan ve 16 ay boyunca hapiste kalan Enise'nin kocası Hamit'in yaşadıkları göz önünde bulundurulduğunda roman boyunca geçen olaylar 19 aylık bir süreyi kapsamaktadır.

Birinci ve üçüncü bölümlerde Recep İsmail dokuz gün süren gemi yolculuğunda yaşadıklarını anlatır. Bu yolculuk esnasında geçmişte yaşadığı hatıralarını geriye dönüş/genişletme⁴⁵ metodu kullanarak yapar⁴⁶. Olayları anında aktarma ve sonradan aktarma metotlarıyla hikâye ederek akronik sıralamayı tercih etmektedir⁴⁷. Bu şekilde zaman mefhumunu etkin bir biçimde kullanarak okuyucu üzerinde olayların inandırıcılığını ve etkisini arttırmaktadır.

Roman sanatında üç temel zaman unsurundan söz edilebilir⁴⁸. Birincisi olay zamanı; Şarku'l-Mütevassıt romanında birinci bölümün ilk sayfalarında Recep İsmail'in gemi yolculuğuna çıktığı anı bildiren gün isimleri ve tarihler bunu ifade eder. İkinci olarak yazıya geçirme zamanı; Recep İsmail'in hapisten çıktıktan sonraki zamanı dile getirilmektedir. Üçüncü olarak okuma zamanı; toplamda 19 aylı bir süreyi kapsayan hikâye okuyucunun dikkatine sunulmaktadır.

Ele aldığımız bu romanda yazar Recep İsmail'in dokuz günlük gemi yolculuğunu aktarırken kısa bir zamanda aslında olayların gerçekleştiği zaman olarak Recep İsmail'in çocukluğu, gençliği, okul hayatı, annesi, sevgilisi gibi neredeyse bir insan ömrünü kapsamaktadır.

4.6. Mekân

Zaman mefhumu gibi mekân mefhumu da roman yazımında önemli unsurlardan birisidir. Mekân unsuruyla kahramanlar tanıtılırken aynı zamanda olayların geçtiği toplum ve çevre hakkında da bilgi verilmektedir⁴⁹. Romanda geçen mekanlar genelde tasvir metodu kullanılarak anlatılmaktadır⁵⁰.

⁴¹ Münif, *Şarku'l-Mütevassıt*, s. 54.

⁴² Stevick, *Roman Teorisi*, s. 231; Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, s. 117-119; Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, s. 157; Tepebaşılı, *Roman İncelemesi*, s. 150

⁴³ Bourneur, Roland - Quellet, Réal. *Roman Dünyası ve İncelemesi*. çev. Hüseyin Gümüş. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989s. 119; Forster, *Roman Sanatı*, s. 67.

⁴⁴ Stevick, *Roman Teorisi*, s. 242

⁴⁵ Stevick, *Roman Teorisi*, s. 248; Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, s. 161-162; Tepebaşılı, *Roman İncelemesi*, s. 159.

⁴⁶ Stevick, *Roman Teorisi*, s. 248; Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, s. 161-162; Tepebaşılı, *Roman İncelemesi*, s. 159.

⁴⁷ Tepebaşılı, *Roman İncelemesi*, s. 156.

⁴⁸ Bourneur - Quellet, *Roman Dünyası ve İncelemesi*, s. 120; 'İd, *Tekniyyātu's-Serdi'r-Rivâi fi Davi'l-Menheci'l-Bünyevî*, s. 109-111; Mehmet Bakır Şengül, "Romanda Zaman Kavramı", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 4/16 (2011), s. 430; Tepebaşılı, *Roman İncelemesi*, s. 151-153

⁴⁹ Mehmet Tekin, *Roman Sanatı 1 Romanın Unsurları*, Ötügen Neşriyat, İstanbul, 2012, s. 143; Hasan Harmancı, *Abdurrahman Münif'in el-Eşcâr ve İğtiyâlu Merzûk Adlı Eserinin Teknik ve Tematik Yönden İncelenmesi*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2013, s. 64-65.

⁵⁰ Bourneur - Quellet, *Roman Dünyası ve İncelemesi*, s. 99-111

Romanın isminden de anlaşılacağı üzere Ortadoğu'da geçmektedir. Ancak herhangi bir ülke ismi zikredilmemiştir. Yazarın bu coğrafyada yetişmesi, okuması ve çalışıyor olması veya kitabının sansüre uğramasından çekinmesi sebebiyle ülke ismini zikretmeyi tercih etmemiş olabilir. Yazar Ortadoğu'nun yanı sıra romanında komşu ülkelerden Yunanistan, İtalya, Fransa gibi birkaç ülkenin ismini daha zikretmektedir. Olaylardan anlaşıldığı kadarıyla Irak, Ürdün Lübnan ve Suriye topraklarında geçtiği söylenebilir.

Kardeşi Enise'ye yazdığı bir mektubunda Avrupa'dayken karşılaştığı Arap gençlerden bahseder. Bu gençlerin tatlı bir Mısır lehçesiyle konuştuklarını ifade eder⁵¹. İçinde bulunduğu gemi batıya gitmektedir. Dolayısıyla beşinci bölümde de anlatıldığına göre anlatıcının mekânı olarak batı olduğu anlaşılmaktadır. Zaten Atina'dan kız kardeşi Enise'ye mektuplar yazmaktadır. Anlaşıldığı üzere yazar roman boyunca mekan kavramını işlevsel bir şekilde kullanmıştır.

4.7. Dil ve Üslup Özellikleri

Romanda kullanılan dili yazar kendine özgü bir üslupla okuyucuya sunmaktadır. Bir sanat olması hasebiyle roman dili de edebi bir dildir. Yazılarda kullanılan dil üç temel başlıkta toplanabilir. Birincisi günlük dil; beş duyuya hitap eden bu dil çeşidi daha çok günlük ihtiyaçları karşılamak için kullanılır. İkincisi bilimsel dil; bu dil çeşidinde daha çok bir şeyi ispat etmek ve delillendirmek söz konusu olduğu için daha çok akla hitap eder. Üçüncüsü ise edebi dildir; bu dil çeşidinde ise daha fazla anlam ilişkisine sahip, muhatapın durumuna göre şekillenebilen ve kurgulanabilen duygusal yönü ağır basan bir dil çeşididir⁵².

Romanın dil açısından başarısını belirlemek için günlük dili ne kadar edebi dilin içerisinde kullandığına bakmak yeterli olacaktır⁵³.

4.7.1. Dil Özellikleri

Edebi bir eserde duygu ve düşünceleri okuyucuya aktarma konusunda dilin önemli bir rolü vardır⁵⁴. Okuyucuya aktarılacak istenen konuya göre kullanılan dil belirlenir. Kimi zaman edebi dili günlük dille iç içe kullanırken kimi zamanda bilimsel dille birlikte kullanmak gerekebilir.

İncelediğimiz bu romanda yazar baştan sona fasih bir Arapça tercih etmiştir. Romanı anlatan Recep İsmail ve Enise isimli iki temel şahsiyetin dilinden yazarın kendisidir. Okuyan kişi anlatıcının kullandığı üslup ile dil arasında bir ayırım yapması oldukça güçtür. Yazarın kültür seviyesiyle Recep İsmail'in kültür seviyeleri de birbirine benzemektedir. Bununla beraber diğer karakterlerin konuşmalarında dilsel seviyeyi yazar ustaca ayarlamaktadır.

4.7.2. Üslup Özellikleri

Romanda üslup; Romancı romanını nasıl anlatıyor? Sorusunun cevabıdır. Yazarın ortak dili kendine özgü bir metotla kişisel olarak kullanış biçimidir. Bu manada üslup yazarın dil açısından seçimidir denilebilir⁵⁵.

Romanda süslü ifadelerin ve edebi sanatların yerine düşüncelerin doğrudan okuyucuya aktarıldığı olaylara duygu yüklemekten doğrudan aktarma anlamına gelen düşünce üslubu kullanılmıştır⁵⁶. Bununla birlikte herkesin kolaylıkla anlayabileceği yalın üslupta kullanılmıştır⁵⁷.

“Enise! Hapis insanın içindedir. Ben onu her gittiğim yere götürmemeyi temenni ediyorum. Bu öyle bir şeydir ki insana ağır bedeller ödemek zorunda bırakabilir”⁵⁸.”

4.8. Anlatım Teknikleri

Edebi bir eserde manadan daha ziyade anlatım tekniğine önem verilmektedir. Ve bu anlatım biçimi anlatım tekniği olarak adlandırılmaktadır⁵⁹. Romanı diğer anlatım türlerinden farklı kılan en önemli özelliği yazarın tercih ettiği anlatım teknikleridir. Bu sebeple yazarlar eserlerinin edebi bir kimlik kazanabilmesi için bu teknikleri yerli yerince kullanmak zorundadır⁶⁰.

⁵¹ Münif, *Şarku'l-Mütevassıt*, s. 107.

⁵² Mehmet Önal, “*Edebi Dil ve Üslup*”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi 36 (2008), s. 27.

⁵³ Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, s. 275; Eminoğlu, “*Muhammed Hasan Alvân'ın 'Mevtun Sağırın' (Küçük Bir Ölüm) Adlı Romanının Teknik ve Tematik İncelemesi*”, s. 158.

⁵⁴ Harmancı, “*Abdurrahman Münif'in el-Escâr ve İğtiyâlu Merzûk Adlı Romanının Teknik Yönden İncelenmesi*”, s. 88.

⁵⁵ Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, s. 291-292.; Stevick, *Roman Teorisi*, s. 211

⁵⁶ Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, s. 297-316.

⁵⁷ Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, s. 322-323.

⁵⁸ Münif, *Şarku'l-Mütevassıt*, s. 74.

⁵⁹ Stevick, *Roman Teorisi*, s. 62

⁶⁰ Tekin, *Roman Sanatı I Romanın Unsurları*, s. 201-202; Harmancı, “*Abdurrahman Münif'in el-Escâr ve İğtiyâlu Merzûk Adlı Romanının Teknik Yönden İncelenmesi*”, s. 85; Ahmet Yıldız, “*Murîd el-Berğûsî'nin Raeytu Râmallah İsimli Romanının Teknik ve Tematik İncelemesi*”, Cumhuriyet İlahiyat Dergisi 25/1 (Haziran 2021), s. 3.

4.8.1. Geriye Dönüş Tekniği

Roman zaman yönüyle geçmiş, şimdi ve gelecek zamanı birlikte uyum içinde kullanım imkânı veren bir edebi metindir. Bu sebeple yazar bu üç zamanı uyum içerisinde ustaca kullanmaktadır. Olayların anlaşılmasına katkı sağlayan önemli bir unsur da geçmiştir. Yazar bu romanında geriye dönüş tekniğini çokça kullanmaktadır.

“Ama Hamit’in, ve Adil Hakim’in bana dediği gibi, kelimenin faydası ne? Kim okuyacak? Veleve ki okusun tesiri ne olacak?”

Bazen hatta çoğu zaman sanki kelimeler kışın başında dökülmeye başlayan; sararmış, zayıf rüzgarın önünde uçuşan ayaklar altında ezilen ağaçların yaprakları misali bana gelir.⁶¹”

Recep İsmail’in gemi yolculuğunun başlangıcında şimdiki zamanı kullanırken yolculuk boyunca sıklıkla geriye dönüş metodunu kullanması okuyucuda merak duygusunu canı tutarak metni sıkıcılıktan kurtarıyor. Bu yöntem okuyucunun romandaki kurgunun neden ve sonuç amacının anlaşılmasına katkı sağlıyor.⁶²

4.8.2. Otobiyografi Tekniği

Bu teknik biyografi tabanlı bir ifade tekniğidir. Bu anlatı şeklinde anlatılanla anlatılan aynı kişidir.⁶³

“Paris benim için yaratılmamış... Ben Paris'teki hiçbir şeyi hak etmiyorum. İçtiğim suyu bile, hak ettiğimden fazlaymış gibi geliyor. Yarından sonra Dr. Falley'i görmek için Marsilya'ya döneceğim. Şu anda hapisanede kalan insanlar için Fransa'da neler yapabileceğimi ona sormak için, Onunla uzun bir süre kalmam gerekiyor.⁶⁴”

Yazar Şarku'l-Mütavassıt romanı boyunca gerek Recep İsmail'in gerekse Enise'nin kendi hayatlarından birçok hatıra aktaran bu romanına otobiyografik bir eser diyebiliriz.

4.8.3. Diyalog Tekniği

Romanın içersinde yazar bu ifade biçimini iki kişiyi konuştururken kullanmaktadır. Bu ifade tarzında cümleler edebi sanatlardan uzaktır. Çünkü kahraman olayları aktarırken kendiliğinden gelişen olaylar karşısında düşünmeden ifade etmektedir. İncelediğimiz romanda yazar diyalog tekniğini kullanmıştır. Bu ifade tarzı anlatıyı monotonluktan kurtarır. Romanın edebi ve düşünce yapısını güçlendirerek okuyucunun olay örgüsüne daha dikkatli bakmasına yol açmaktadır.

İncelediğimiz romanda yazar Enise ve annesi arasında geçen şu diyalogu aktarmaktadır;

“-Enise! Bu kağıtları halının altında buldum. Bunlarda nedir?”

-Receb 'In evrakları anne!

-Peki neyle ilgili?

-Dersleri ve şiirleri anne!

-ya bu resimler de nedir? Ya bu... neye ait?

-Şiirler anne!⁶⁵”

Enise kardeşi Recep İsmail'in yokluğunda annesinin durumunu Recep'e anlatırken şöyle bir diyalog geçer;

“-Ayçiçekleri Recep! Boyları at üstünde duran adam kadar uzadılar. Kokular, ekinler...”

-Başka ne var ne yok Enise!

-Bir görsen Recep... Şimdi o, senin bildiğin bahçe değil!

-Arpa buğday ekmeye başladınız mı?

-Şaka mı yapıyorsun? Ah bir görsen!

-Şaka yapmıyorum, sadece soruyorum.

-Senin odan var ya, her hafta annem sabunla temizliyor orayı. Şimdi odan temiz ve hazır. İçinde güneş ve temiz hava dans ediyor.

-Daha başka ne var ne yok özgürlük dünyasında Enise?

-Her şey değişiyor, caddeler eski caddeler değil, evler eski evler değil, bahçeler, ışıklar, bir sürü şey değişti.⁶⁶”

Roman yazarı metindeki ağırlığı hafifletmek, okuyucunun metne yoğunlaşmasını sağlamak için diyalog tekniğini uygulamaktadır.⁶⁷

⁶¹ Münif, Şarku'l-Mütavassıt, s. 168.

⁶² Tekin, Roman Sanatı I Romanın Unsurları, s.254

⁶³ Tekin, Roman Sanatı I Romanın Unsurları, s. 271

⁶⁴ Münif, Şarku'l-Mütavassıt, s. 156.

⁶⁵ Münif, Şarku'l-Mütavassıt, s. 126.

⁶⁶ Münif, Şarku'l-Mütavassıt, s. 34.

⁶⁷ Tekin, Roman Sanatı I Romanın Unsurları, s. 276-278; Tepebaşılı, Roman İncelemesi, s. 231; Çetin, Roman Çözümleme Yöntemi, s. 277.

4.8.4. İç Monolog Tekniği

İnsanın duygu ve düşüncelerini ifade edebileceği iki yöntem vardır. Birisi sese dönüştürerek konuşması diğeri ise sese dönüşmeksizin kendi içinde kalmasıdır. Kendi içinde kalan söze ve ses dönüşmeyen ifade biçimine iç monoloğ tekniği denilmektedir⁶⁸. İncelediğimiz bu romanda yazar Enise'yi iç monoloğ tekniğiyle şöyle konuşturur;

“Recep İsmail sağ olsaydı size istifade etmeniz ve okumanız için yeni bir hikâye daha yazacaktı Ancak Recep çoktan öldü. Arkasından sadece sınırların ötesinde yazıp yanında getirdiği ve yayınlama fırsatı bulduğu evrakları kaldı. Eğer yaşamış olsaydı bu yaptığımı çok kızardı ancak gel gör ki şimdi toprağın altında. Bana yakmamı vasiyet etmiş olsa bile ben bazı yazılarının etkili olacağına inanıyorum. Bunu hala hatırlıyor ve beni gözetliyor gibi hissediyorum⁶⁹.”

Bu teknik okuyucunun kahramanın iç dünyasını tanımasını sağlamanın yanında, kahramanın dile getirmediği düşüncelerini de bu şekilde okuyucu tarafından bilinebilmesi sağlanmaktadır⁷⁰.

5. SONUÇ

İnsanı konu alan edebi bir tür olan roman sanatı bir bireyin etrafında gelişen olayları anlatsa bile aslında içinde yaşanılan toplumun örf adet ve geleneklerini yansıtmaktadır.

Romanın adını belirlerken Ortadoğu kelimesini ifade etmek için yaygın olan sıfat tamlaması (الشرق الأوسط) yerine isim tamlaması olan (شرق المتوسط) olarak belirlemiştir. Herhangi bir ülkeyi ve siyasi otoriteyi hedef almayan romanda doğu toplumlarının tamamına bir işaret vardır. Münif'in bu romanı Ortadoğu toplumunun üzerinde otorite kuran rejimlere karşı bir direniş ve haklı bir haykırış olarak görülebilir. Roman boyunca Recep İsmail'in hapisane hatıralarını, orada başına gelenleri, mahkumların gördüğü işkenceleri ve arkada kalan sevdiklerini ustaca anlatmaktadır.

Romanda olayların kurgusu iyi ayarlandığı, zaman ve mekân kavramlarını da etkin bir biçimde kullandığı görülmektedir. Farklı anlatım tekniklerinin uyum içerisinde kullanıldığı romanda dil ve üslup özellikleri de oldukça zengindir. Buda okuyucu üzerinde merak duygusunu uyandırmaktadır.

Romanın üç bölümün Recep İsmail'in kalan üç bölümünü de kardeşi Enise'nin ağzından aktarmaktadır. Ana kahramanların yanında Recep'in annesi, mahkûm arkadaşları, gardiyanlar, Enise'nin kocası gibi yardımcı karakterlerde bulunmaktadır. Bu sayede okuyucu olayların farklı yönlerine vakıf olabilmektedir. Romanda yazar anlatıcı tekniğinin kullanılması sebebiyle eserin biyografik roman türüne örnek bir çalışma olduğu görülmüştür.

Recep İsmail'in hapisane günleri romanda nesnel zaman olarak kullanılmıştır. Nesnel zaman içerisinde Recep İsmail'in, annesinin, sevgilisinin ve Enise'nin yaşadıklarını aktarırken hatırlamalar ve çağrışımlarla yazar, geriye dönüş ve genişletme metotlarından istifade etmiştir. Bu sayede yazar okuyucuyu olayların içine dahil ederek dikkatlerin canlı tutulmasını sağlamıştır.

Okuyucunun olayları daha gerçekçi olarak algılayabilmesi için hapisane ortamı, mahkumların yaşadıkları, annesinin yaşadıkları, Enise'nin yaşadıkları detaylı tasvir edilmiştir. Fazlaca hüznün ve acı bulunan romanda bu sayede okuyucunun duygularının kışkırtılması hedeflenmiştir.

Romanda olaylar akla geldiği sırayla yazıldığı için akronik bir olay örgüsüne sahiptir. Recep İsmail'in hapisaneden çıktıktan sonra kardeşi Enise ile konuşmalarından ve yedi farklı hapisanede geçirdiği beş yıllık süre zarfında yaşadıklarından oluşmaktadır. Bu üslupla anlatılan olayların yorum katmadan nesnel bir şekilde aktarıldığına işaret etmektedir.

Münif bu romanında önceki romanlarından farklı olarak kendine has bir dil ve anlatım tekniği tercih etmiştir. Başlarda insan hakları beyannamesinin maddelerinde olduğu gibi resmi yazılar, müsveddeler ve günlük tarzı yazılar olarak otaya koyarken daha sonraları bunu romana dönüştürmektedir. Romanın tamamında fasih Arapça kullanmıştır. Romanı zorlama ifadelerden ve ağır edebi ifadelerden uzak kendi zihin dünyasını okuyucuya ulaştırabilen açık bir anlatım tekniği benimsemiştir.

Birey olarak kendini geliştiren yazar yaşadığı toplumunda gelişmesini ister ve toplumunda uygun değişimleri takip edebilmesi için de roman sanatını kullanabilir. Recep İsmail'in gerek yaşadıkları gerekse Avrupa seyahati esnasında fark ettiği ve düzeltilmesi gerektiğini düşündüğü şeyleri eleştirel bir üslup kullanarak romanında aktarmıştır. Romanında sosyal ve siyasi olaylara dikkat çekerek Ortadoğu halklarının tümünün ortak sıkıntılarını dile getirmiştir.

Şarku'l-Mütevassıt romanı Ortadoğu toplumlarında hapisanelerdeki siyasi tutuklulara, kadının durumuna dikkat çekmesi açısından önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Şarku'l-Mütevassıt isimli romanın teknik incelemesi göz önünde bulundurulduğunda Arap Edebiyatında roman sanatının gelişim aşamasında olduğu söylenebilir. Ayrıca

⁶⁸ Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, s. 291; Tekin, *Roman Sanatı I Romanın Unsurları*, s. 289.

⁶⁹ Münif, *Şarku'l-Mütevassıt*, s. 171.

⁷⁰ Tekin, *Roman Sanatı I Romanın Unsurları*, s. 289-290.

Arap Edebiyatında roman türünün geldiği yeri belirleyebilmek ve gelişimine katkıda bulunabilmek için daha fazla eser teknik ve tematik açıdan incelemeye tabi tutulmalıdır.

Romanın birçok dile çevrilmesi evrensel duygular ifade ettiğinin bir kanıtıdır⁷¹. Yazarın beyan gücünü göstermesi açısından önemlidir. Münif eserinde doğu-batı ile ben-dünya kavramlarını inceleyerek bunlardan doğan problemleri işlemiştir.

KAYNAKÇA

Abdurrahmân Münif, *el-Kırâa ve 'n-Nisyân el-Hurûc Min Muduni'l-Milh*, Tuwa Media Publishing, Londra, 2015, s. 63-64.

Abdurrahman Münif, *Şarku'l-Mütevassıt, Mektebetü'l-Âlemiyye*, Bağdat

Abd al-Rahman Munif, *East of Meditterreanean*, Sagibooks, 2007.

Ahmet Yıldız, “*Murîd el-Berğûsî'nin Raeytu Râmallah İsimli Romanının Teknik ve Tematik İncelemesi*”, Cumhuriyet İlahiyat Dergisi 25/1, Haziran 2021

Ali Eminoğlu, “*Muhammed Hasan Alvân'ın 'Mevtun Sağîrun' (Küçük Bir Ölüm) Adlı Romanının Teknik ve Tematik İncelemesi*”, Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 46/46, 2018

Amine Yûsuf, *Tekniyyâtu's-Serd fi'n-Nazariyye ve't-Tatbîk*, El-Müessese el-Arabiyye li'd-Dirâse ve'n-Neşr, Beyrut, 2015

Balcı, Musa, *Taş Kazınmış Sözcükler*, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul, 2016

Bourneur, Roland - Quellet, Réal. Roman Dünyası ve İncelemesi. çev. Hüseyin Gümüş. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.

Edward Morgan Forster, *Roman Sanatı*, çev. Ünal Aytür, Adam Yayınları, İstanbul, 2001

Fatih Tepebaşılı, *Edebiyat Bilimine Giriş*, Çizgi Kitabevi, 2015

Fatih Tepebaşılı, *Roman İncelemesi*, Çizgi Kitabevi, İstanbul, 2019

Faysal Derrâc, *Abdurrahmân Münif ve Rivâyetü'l-İltizâm*, Merkezu'd-Dirâsâti'l-Vahdeti'l-Arabiyye, Beyrut, 2012

Hasan Harmancı, “*Abdurrahman Münif'in el-Escâr ve İğtiyâlu Merzûk Adlı Romanının Teknik Yönden İncelenmesi*”, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi 30 (2013)

Hasen Behrâvî, *Bunyetü's-Şekli'r-rivâi*, el-Fezâ'-ez-Zemene's-Şahsiyye, el-Merkezu's-Sekâfiyyu'l-Arabî, Beyrut, 1990

İlknur Emekli, “*Abdurrahmân Münif ve Risâle Min Verâi'l-Hudûd Adlı Kısa Öyküsü*”, Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, sayı: 35, Erzurum, 2015

Judith Gabriel, “*Bidding Farewell to Munif, Novelist Bears Witnes to Repression, Corruption, Reverence for CommonFolk*”, Al-jadid, Vol, 9, 45 Fall, 2003

Mehmet Bakır Şengül, “*Romanda Zaman Kavramı*”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi 4/16 (2011)

Mehmet Önal, “*Edebî Dil ve Üslup*”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi 36, 2008

Mehmet Tekin, *Roman Sanatı I Romanın Unsurları*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2012

Meral Demiryürek, “*Kurgusal Metinlerde İkinci Kişili Anlatıcı ve Bakış Açısı*”, FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Dergisi, 2, (2013)

Nabih Kassem, *el-Fennu'l-Rivâiyy İnde Abdurrahman Münif, el-Mekân, ez-Zamân, el-Şahsiyye*, Tel Aviv Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü (Yayınlanmış Doktora Tezi), Mart, 2002

Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, Öncü Basımevi, Ankara 2003

Özcan Gürbüz, “*Düşünce ile Tema ve Konu*”, Kurgu Dergisi 18, 2001

Philip Stevick, *Roman Teorisi*, (çev. Sevim Kantarcıoğlu), Gazi Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu Matbaası, Ankara, 1988

Ronald B. Tobias, *Roman Yazma Sanatı*, çev. Mehmet Harmancı: Say Yayınları, İstanbul, 1996

Şerif Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1991

⁷¹ Abd al-Rahman Munif, *East of Meditterreanean*, Sagibooks, 2007.

Ülkü Tuğrul, *Abdurrahman Münif Şarku'l-Mütevassıt İsimli Romanın İncelenmesi*, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Diyarbakır 2006

Yumnâ el-‘İd, *Tekniyyâtu 's-Serdi 'r-Rivâi fi Davi 'l-Menheci 'l-Bünyevî*, Dâru'l-Fârâbî, Beyrut, 2010